

ДОКЛАД ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА В БЪЛГАРИЯ ЗА 2021 ГОДИНА

РЕЗЮМЕ

България е конституционна република, която се управлява от свободно избрано еднокамарно Народно събрание. През по-голямата част от годината страната беше ръководена от служебно правителство начело с министър-председател, назначен от президента. На 14 ноември бяха проведени предсрочни избори за Народно събрание, както и първи тур на редовни президентски избори, последвани от втори тур на 21 ноември. Избори за Народно събрание бяха проведени и на 4 април и 11 юли. Централната избирателна комисия не съобщи за съществени нарушения на нито едни от изборите. По мнение на международните и местните наблюдатели проведените три пъти избори за Народно събрание и президентските избори като цяло са протекли свободно и честно, но са отбелязани някои пропуски нередности.

Министерството на вътрешните работи отговаря за правоприлагането, миграцията и граничния контрол. Държавната агенция „Национална сигурност“, която е на пряко подчинение на министър-председателя, е натоварена с редица отговорности, включително разследването на случаи на корупция и организирана престъпност. Армията обезпечавя сигурността на страната срещу външни заплахи, но може да подпомага и охраната на границите. Националната служба за охрана отговаря за сигурността на високопоставените лица и е подчинена на президента. Гражданските власти осъществяваха ефективен контрол над силите за сигурност. Представители на силите за сигурност извършиха някои злоупотреби.

Съществените случаи, свързани с нарушения на правата на човека, включваха: упражняване на насилие от страна на полицията, включително нарушаване на свободата на събиране; произволни арести; сериозни проблеми с независимостта на съдебната власт; сериозни ограничения върху свободата на изразяване, включително насилие и заплахи за насилие срещу журналисти, както и корпоративен и политически натиск върху медиите; тежки прояви на корупция; нетърпимост и дискриминация срещу ромите; насилие над деца; както и престъпления, свързани с насилие или заплахи за

насилие, насочени срещу лесбийки, гей, бисексуални, транссексуални, куиър и интерсексуални лица.

Властите предприемаха стъпки за съдебно преследване и наказване на длъжностни лица, извършили нарушения на правата на човека и корупция, но действията на държавата бяха недостатъчни и безнаказаността беше проблем.

Раздел 1. Зачитане на неприкосновеността на личността

а. Произволно отнемане на човешки живот и други незаконни убийства или убийства по политически причини

Нямаше сигнали, че правителството или негови служители са извършили произволни или незаконни убийства.

б. Безследно изчезване

Нямаше сигнали за изчезване на лица, причинено от държавни органи или от тяхно име.

в. Изтезания и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание

Конституцията и законите забраняват подобни практики, но имаше сигнали за длъжностни лица, проявили насилствено и унижително отношение. Неправителствената организация (НПО) Български хелзинкски комитет (БХК) сигнализира, че надзирателите в затворническото общежитие „Дебелт“ често бият затворници. През февруари Административен съд – Благоевград отсъди в полза на бивша затворничка, обвинила ръководството на затвора в Сливен в извършването на личен обиск без дрехи преди и след всяко хранене; съдът осъди администрацията на затвора да плати обезщетение в размер на 700 лв. плюс лихви. От БХК изразиха загриженост, че присъденото от съда обезщетение е в много по-нисък размер от претендираните от ищеца 10 000 лв., и отбелязаха, че през последните няколко години се наблюдава тенденция съдилищата обичайно да присъждат много по-ниски от претендираните обезщетения от лишените от свобода.

Според БХК полицията безнаказано е упражнявала физическо насилие над задържани лица в местата за задържане и тази практика е била широко разпространена. БХК се позова на свои собствени проучвания, които показват, че една трета от задържаните в полицейски участък в Бургас се оплакали от физическо малтретиране, включително чрез електрошок. Целта била да се извлече информация. През август главният прокурор докладва пред Народното събрание, че 12 от 15-те преписки за полицейско насилие, образувани след антиправителствените протести през 2020 г., са били прекратени поради липса на доказателства, а по останалите три се води разследване.

Условия в затворите и местата за задържане

В някои затвори и места за задържане условията бяха лоши, но в други са настъпили положителни промени според НПО. Имаше сигнали за пренаселеност в някои от местата за задържане, корупция сред служителите на затворите и незадоволителни санитарни, битови и медицински условия.

Материални условия: През февруари в годишния доклад на националния омбудсман беше отбелязана „положителна тенденция на подобряване на материално-битовите условия и намаляване на броя на затворниците“ в затворите, но беше установено също така, че продължава проблемът с разпространението на хлебарки и дървеници, както и с лошия достъп до здравни грижи поради липсата на медицински персонал. Омбудсманът съобщи за продължаващи проблеми в местата за задържане в полицейските участъци, включително лоша хигиена като цяло, пренаселеност и лош достъп до вентилация и естествена светлина. БХК сигнализира за много лоши условия в центровете за задържане в Свиленград и Хасково и за тежка пренаселеност в центровете във Велико Търново и Варна. Според организацията местата за задържане са били в голяма степен недостъпни за лица с намалена или ограничена подвижност. Според омбудсмана държавните психиатрични болници са били недостатъчно финансирани в съществена степен, което е довело до лоши материално-битови условия и липса на качествен медицински персонал.

През ноември Комитетът за предотвратяване на изтезанията (КПИ) към Съвета на Европа заяви в публично изявление, че при последното си регулярно посещение през октомври е установил „трайна неспособност“ на

властите да отстранят недостатъците и да изпълнят препоръките относно лечението, условията и правните гаранции, предлагани на пациенти с психични разстройства и на обитателите на заведенията за социални грижи. В изявлението се изтъкват многократните констатации на КПИИ относно случаи на „физическо малтретиране от страна на персонала на обитатели на заведения за социални грижи и пациенти с психични разстройства“, незаконно използване на „изолация и средства за ограничаване“, „потресаващо ниво на хигиена“, „крайно занемарени грижи“ и „извънредно недостатъчен“ персонал.

Властите и външните наблюдатели констатираха лоши условия в приемните центрове за бежанци. По закон се предвижда създаването на центрове от затворен тип или обособяването на зони от затворен тип в приемните центрове за бежанци, които да служат за налагане на ограничителен режим и изолация на мигранти, нарушаващи реда. През август администрацията на омбудсмана инспектира помещенията за непридружени деца, търсещи убежище, в приемния център за бежанци „Военна рампа“ в София и установи недостатъчно обезпечаване с персонал, както и 100% пренаселеност при наличието на „изключително лоши материално-битови условия, които са крайно неприемливи и абсолютно неподходящи за деца“. Според местния офис на Върховния комисариат на ООН за бежанците (ВКБООН) в центровете за задържане на мигранти липсват подходящи медицински грижи, хигиена и санитарни условия.

Администрация: Властите предприемаха разследвания по твърдения за грубо физическо отношение. Според КПИИ администрацията на затворите страда от тежка корупция, както и от недостиг на медицински персонал. Омбудсманът установи също така наличието на правна разпоредба, която позволява на пенитенциарните органи да имат достъп до кореспонденцията на затворниците без съдебно разрешение. Наредбите позволяват нощни претърсвания на спалните помещения за неразрешени вещи. Омбудсманът и неправителствени организации изразиха загриженост, че правата на затворниците да обжалват административни актове (като наказания или преместване) са ограничени до местните административни съдилища и не могат да бъдат отнесени до Върховния административен съд (ВАС), което ограничава възможността на ВАС да разглежда противоречащи си съдебни решения, постановени от местните съдилища.

Независим мониторинг: Правителството разрешаваше извършването на наблюдение на затворите от независими неправителствени наблюдатели и международни органи, като например КПИ и Подкомитета на ООН за предотвратяване на изтезанията. През февруари БХК се оплака, че от 2014 г. Министерството на здравеопазването отказва да допусне негови представители да посещават психиатрични болници. През октомври делегация на КПИ провери лечението, условията и правните гаранции за пациенти с психиатрични заболявания и посети три психиатрични болници, управлявани от Министерството на здравеопазването.

Подобрения: Правителството ремонтира и промени предназначението на сгради, за да бъдат използвани като нови места за задържане в Благоевград и Добрич, и модернизира едно крило в затвора в София, включително с ремонт на покрива му и обновяване на тоалетните и осветителните инсталации.

г. Произволен арест или задържане

Въпреки че произволният арест и задържане са забранени съгласно конституцията и законите, имаше сигнали, че властите в някои случаи са злоупотребили със своите правомощия за извършване на арест и задържане. В закона е предвидено правото на всяко лице да оспори пред съда законосъобразността на извършения му арест или задържане и държавата като цяло спазваше тези изисквания.

Процедури при арест и отношение към задържаните лица

Съгласно закона полицията обичайно трябва да получи заповед за арест, преди да задържи дадено лице. Полицията има право да задържи лицето за срок от 24 часа, без да му се повдига обвинение, като срокът за задържане може да бъде удължен със 72 часа с прокурорско постановление. Задържането за по-продължителен от удължения със 72 часа срок трябва да бъде разрешено от съда. Законът забранява мярка за неотклонение за срок по-дълъг от два месеца спрямо лица, задържани за провинения, без да са им предявени обвинения. Задържаните лица във връзка с престъпления от общ характер могат да останат с мярка за неотклонение без обвинителен акт до осем месеца, докато заподозрени за престъпления, наказуеми с най-малко

15 години лишаване от свобода, могат да бъдат задържани без обвинителен акт за срок до 18 месеца. Прокуратурата няма право да извършва арест на военнослужещи без разрешението на министъра на отбраната. Органите на реда като цяло спазваха тези законови разпоредби.

Законът предвижда възможност за освобождаване под лична гаранция, подписка и домашен арест, като тези мерки бяха широко използвани.

Законът предвижда правото на адвокат от момента на задържането. Съгласно нормативните разпоредби задържаните лица следва да имат достъп до адвокат не по-късно от два часа след задържането си, а на адвокатите следва да се осигури достъп до задържаното лице в рамките на не повече от 30 минути след пристигането им в полицейското управление. Законът предвижда финансирана от държавата правна помощ за обвиняеми с ниски доходи, които можеха да избират от списък със служебни защитници, акредитирани от адвокатските колегии. На гореща телефонна линия с национално покритие се предоставят безплатни правни консултации осем часа на ден.

През юли Върховният административен съд постанови за противоконституционни разпоредбите в Наредбата за извършване и снемане на полицейска регистрация, които позволяват на полицията да получи съдебно разрешение за принудително фотографиране, снемане на пръстови отпечатащи и изземването на образци за ДНК профил от лице, привлечено като обвиняем за престъпление от общ характер. В определението се поддържа, че съдилищата обикновено подпечатват такива искания без съдебен контрол и без възможност засегнатото лице да участва в производството, да се защити и да обжалва разрешението. Върховният административен съд поиска от Конституционния съд да отмени тези разпоредби. Към декември делото предстоеше да бъде разгледано.

Произволен арест: Имаше сигнали за произволно задържане. През септември съдия Мирослав Петров от Софийски районен съд внесе петиция до Съда на Европейския съюз относно практиката на правоприлагащите органи да предоставят само основна информация в заповедите за арест и след това да разчитат на съда да разреши допускането на допълнителни подробности по време на съдебното производство – процедура, която според съдия Петров нарушава правото на ефективна защита.

д. Отказ на справедлив публичен съдебен процес

Конституцията и законите предвиждат независима съдебна власт, но корупцията, неефективността и липсата на отчетност бяха широко разпространени проблеми. Общественото доверие в съдебната система остана ниско поради схващането, че магистратите са податливи на политически натиск и правораздават по начин, който не осигурява равнопоставеност.

В доклада на Европейската комисия относно върховенството на закона, публикуван на 20 юли, се посочва, че „[н]ивото на усещане за независимост на съдебната власт [в страната] остава ниско“, като 31% от гражданите и 43% от дружествата считат, че то е „сравнително добро или много добро“. В доклада се отбелязва, че съчетаването на правомощията на главния прокурор и позицията му във Висшия съдебен съвет (орган за самоуправление на съдебната власт) „води до значително влияние в рамките на прокуратурата, [...] във Висшия съдебен съвет и в рамките на съдебната власт“. Съгласно доклада опасения поражда „липсата на съдебен контрол върху решение на прокурор да не започва разследване“.

Съдебни производства

Конституцията и законите предвиждат правото на справедлив и публичен съдебен процес; това право бе като цяло прилагано от независимата съдебна власт. Според правозащитни организации законът има ниски стандарти за справедлив съдебен процес, което създава възможности за нарушаване на процесуалните права на адвокатите и подсъдимите.

По закон се приема, че подсъдимите са невинни до доказване на вината им. Подсъдимите имат право да бъдат своевременно и подробно запознати с обвиненията, които им се повдигат. Те имат право на своевременен съдебен процес, но дълги забавяния пречатствата правораздаването в наказателните производства. Всички съдебни заседания са публични, с изключение на тези по дела, свързани с националната сигурност, застрашаващи обществения морал и засягащи неприкосновеността на личния живот на непълнолетните подсъдими. Подсъдимите имат право да присъстват на съдебните заседания и

могат да поискат преразглеждане на делото, ако са били осъдени задочно – освен ако в хода на първото производство не са направили опит за избягване на правосъдие. През октомври Конституционният съд се произнесе в полза на петиция на омбудсмана и обяви за противоконституционни разпоредби в Наказателно-процесуалния кодекс, влезли в сила на 1 юли и позволили на съдилищата да вземат решения относно мерките за задържане под стража с виртуално участие на обвиняемите. Омбудсманът оспори разпоредбите през юни, поддържайки, че те нарушават правата на обвиняемите да се защитават адекватно.

Съгласно Конституцията и законите подсъдимите има право на адвокат, който се назначава служебно на обществени разноски за тези, които не могат да си го позволят. Задължително е участието на адвокат, когато за съответното престъпление се полага наказание от 10 или повече години лишаване от свобода; то е задължително също така, когато подсъдимото лице е непълнолетно, чуждестранен гражданин или лице с психични или физически увреждания или когато производството се води задочно. Подсъдимите имат право на достатъчно дълги срокове и механизми, за да подготвят своята защита. Те имат право на безплатен устен превод според необходимостта от момента на повдигане на обвинението до последната обжалвателна инстанция. Подсъдимите имат право на очна ставка със свидетели, преглед на доказателства, както и да представят свои собствени свидетели и доказателства. Подсъдимите не са длъжни да дават показания или да се признаят за виновни. Законът предвижда право на обжалване, което се използваше широко.

Политически затворници и арестанти

Нямаше сигнали за политически затворници или арестанти.

Граждански съдебни процедури и правни средства за защита

Законът дава възможност на физическите лица да търсят гражданскоправни средства за защита при нарушаване на правата на човека чрез националните съдилища или чрез Комисията за защита от дискриминация. Държавата разследваше жалби за дискриминация, издаваше решения и налагаше санкции на нарушителите. След изчерпване на всички правни средства за защита в националните съдилища, лицата могат да обжалват пред

Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) решения, свързани с твърдените нарушения на Европейската конвенция за правата на човека от страна на държавата.

Конфискация и реституция на собственост

Въпреки че държавата няма специално законодателство за възстановяване на собствеността върху имущество от времето на Холокоста, налице са закони и механизми за разглеждане на вещни искове върху недвижима собственост от епохата на комунизма (това не обхваща движимото имущество), включително искове, предявени от чуждестранни граждани. Тези закони се прилагаха също така по отношение на искове, свързани с Холокоста. Всички дела отдавна са приключени.

Докладът на Държавния департамент до Конгреса по Закона за незабавна реституция на имуществото на оцелелите от Холокоста (JUST Act), публикуван през юли 2020 г., е достъпен на уеб страницата на департамента: <https://www.state.gov/reports/just-act-report-to-congress/>.

е. Своеволно и незаконно вмешателство в личния живот, семейството, дома или кореспонденцията

Конституцията и законите забраняват подобни действия; въпреки това имаше сигнали, че правителството не спазва тези забрани. През септември временна комисия на Народното събрание установи, че по време на антиправителствените протести през 2020 г. властите са разпоредили подслушването и наблюдението на най-малко 934 лица, включително политици, магистрати и журналисти. По време на изслушванията на комисията през юли прокуратурата отрече да е извършвала незаконни действия, като призна, че е използвала технически методи в текущо разследване на държавен преврат. През септември Националното бюро за контрол на специализираните разузнавателни средства заяви, че в хода на проверката му е установено, че поне двама участници в протестите са били обект на незаконно подслушване, включително един политик.

Раздел 2. Зачитане на гражданските свободи

а. Свобода на изразяване, включително за представителите на печатните издания и другите медии

Конституцията и законите предвиждат свобода на изразяване, включително за представителите на пресата и другите медии, и държавата зачиташе като цяло това право. Въпреки това продължаваха да съществуват опасения, че медийният плурализъм бе сериозно накърняван от корпоративен и политически натиск, от неефективна и корумпирана съдебна система, както и от непрозрачното държавно регулиране на ресурсите, предназначени за подпомагане на медиите (включително фондовете на ЕС). През април „Амнести интернешънъл“ заяви в доклада си относно състоянието на правата на човека по света, че „[с]вободата на медиите продължава да се влошава, като журналистите, които разследват организираната престъпност и корупцията, са изправени пред силен политически и прокурорски натиск под формата на заплахи и сплашване“. През септември от неправителствената организация „Репортери без граници“ (позната под абривиатурата на френски език „RSF“) посочиха, че медийната среда е белязана от „физически нападения и клеветнически (очернящи) кампании срещу журналисти; безнаказаност на престъпленията, свързани с насилие срещу репортери, и съдебен тормоз; предубеденост на обществените медии, особено в предизборните периоди; корупция, дезинформация и липса на прозрачност относно собствеността на медиите; медиен плурализъм, застрашен от концентрация на собствеността; предубеденост и непрозрачност при разпределянето на държавната помощ за медиите в ущърб на независимите медии“.

През юли Центърът за медиен плурализъм и медийна свобода публикува доклад, в който се посочват значителни рискове за медийния плурализъм. В доклада се посочват също така сериозни проблеми с независимостта и устойчивостта на местните и регионалните медии, както и проблематичен достъп до медиите за малцинствата, жените и хората с увреждания.

Според БХК свободата на изразяване „допълнително се е влошила“, белязана от „рекордно ниски нива на независимо финансиране и доверие в медиите“, което е превърнало независимите медии в „лесна плячка за собственици,

които имат политически или икономически връзки с правителството“ и които могат да определят и направляват обществения дискурс.

Свобода на изразяване: Физическите лица обичайно критикуваха правителството без официални репресии. Законът предвижда лишаване от свобода от една до четири години за използване и подбуждане към „реч на омразата“, определена като слово, което подбужда към омраза, дискриминация или насилие, основани на раса, етническа принадлежност, народност, религия, сексуална ориентация, семейно или социално положение или увреждане.

От „Репортери без граници“ посочиха, че „[м]алцината прями журналисти постоянно са подложени не само на очернящи кампании и тормоз от страна на държавата, но и на сплашване и насилие“. В годишния си доклад за 2020 г., представен през май, БХК изрази „тревога“ от „опитите на държавата да крие факти чрез репресия, както и от демонстративния ѝ отказ да разследва и наказва посегателства над журналисти“. През юни разследващият журналист Венелина Попова се оплака публично, че полицията я е разпитвала за това как измисля темите за политическите си коментари и как събира информация. Попова е била призована на разпит като свидетел по разследване за купуване на гласове, в резултат на нейно разследване по темата, публикувано в „Дневник“ през април. Вместо това полицията проявява интерес към публикацията ѝ от март в „Тоест“, засягаща бизнесмена и новоизбран депутат в Народното събрание Делян Пеевски. Попова отбелязва, че и преди е писала за Пеевски, и твърди, че разпитът в полицията е бил опит да бъде сплашена, защото се е осмелила да „пише за тези, които са недосегаеми за правосъдието и притежават огромна власт и финансови ресурси“.

Свобода на изразяване за представителите на печатни издания и други медии, включително онлайн медии: Медиите бяха активни и изразяваха широко разнообразие от мнения. Законите, ограничаващи „речта на омразата“, се прилагаха и по отношение на печатните медии. Според Центъра за медиен плурализъм и свобода на медиите „не съществуват регулаторни или саморегулаторни гаранции срещу търговско влияние върху решенията за назначаване и освобождаване на главни редактори“ и въпреки „някои законови и саморегулаторни разпоредби срещу [...] намеса в медийното съдържание, на практика търговският натиск върху много новинарски медии

продължава, а журналистическото и рекламното съдържание често се преплитат“. Национални и международни организации критикуваха както печатните, така и електронните медии за редакционна пристрастност, липса на прозрачност по отношение на финансирането и собствеността им, както и податливост на политическо влияние и икономически стимули. Въпреки законовото изискване за оповестяване на собствеността на медиите, много медии не го спазваха, а информацията за собствеността на медиите не беше изцяло публично достъпна.

Независимите медии бяха подложени на открити атаки от страна на политици на всички нива, както и на административен и съдебен натиск. През май бившият директор на обществено финансираното Българско национално радио Андон Балтаков заяви в интервю за печатно издание, че законът не гарантира независимостта в управлението на медиите от политическа намеса чрез контролирано финансиране, и обвини бившето правителство в тормоз чрез умишлено намаляване на бюджета. В своя Индекс на свободата на пресата в света за 2021 г. от „Репортери без граници“ посочиха, че „политици и олигарси поддържат отношения, белязани от корупция и конфликти на интереси в проправителствените медии. Делян Пеевски – олигархът, който беше най-прословутото въплъщение на това недопустимо състояние на нещата – продаде своите медии, но влиянието му върху медиите продължава да бъде проблематично“.

Насилие и тормоз: През май БХК съобщи, че „неудобни“ журналисти са били обект на обиди, ограничения и физически посегателства от страна на властите. Според „Репортери без граници“ „[ж]урналистите често са привиквани и разпитвани от полицията за работата им“ и „никой не се интересува от разследване или осъждане на насилието срещу журналисти“.

През февруари Специализираният наказателен съд започна съдебно производство срещу братята Георги и Никола Асенови и Бисер Митрев за нападение и жесток побой (през март 2020 г.) над изтъкнатия разследващ журналист и главен редактор на седмичника „168 часа“ Слави Ангелов. Към декември производството продължаваше, а тримата обвиняеми бяха пуснати под гаранция.

През февруари Окръжната прокуратура в Силистра прекрати разследването срещу местния активист и журналист на свободна практика Димитър Пецов, обвинен в притежание и разпространение на наркотици, като призна, че

наркотиците са били подхвърлени в колата му. През май 2020 г. полицаи спрели Пецов, който до неотдавна бил разследвал дарения на полицията, и го накарали да пътува с тях до полицейския участък, където претърсили автомобила му и отправили твърдение, че са намерили наркотици.

През май частният национален телевизионен оператор „bTV“ публикува декларация, в която изрази силна загриженост за медийната среда в страната, тъй като „длъжностни лица от всяко правителство продължават да си позволяват да атакуват публично журналисти [...] с безпочвени твърдения“. Повод за това бе изявлението на служебния министър на вътрешните работи Бойко Рашков по Българското национално радио на 17 май във връзка с интервю, дадено по-рано от него за „bTV“, че ако той бил собственик [на телевизията], щял да „отстрани“ журналистите Биляна Гавазова и Златимир Йовчев, провели интервюто с него.

През септември от служебния кабинет на Министерството на вътрешните работи бе изпратено писмо до Асоциацията на европейските журналисти и до Антикорупционния фонд, в което се признава, че при повторно вътрешно разследване е установено, че полицията е приложила неоправдано насилие, използвала е белезници и незаконно е арестувала журналиста Димитър Кенаров, докато той е отразявал антиправителствен протест през септември 2020 г. В писмото се отбелязва също, че министерството е предало случая на Софийска районна прокуратура. През януари Софийска градска прокуратура отказа да започне официално разследване въз основа на вътрешно разследване на полицията в София, при което не били открити доказателства за незаконна употреба на сила срещу Кенаров, въпреки видимите му наранявания и многобройните свидетелски показания.

Цензура или контрол върху съдържанието: Журналисти сигнализираха за редакционни забрани за отразяване на определени лица и теми, както и за налагане на политически гледни точки от страна на корпоративното ръководство с негласната подкрепа на правителството.

В окончателния доклад на мисията на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) за наблюдение на изборите за Народно събрание на 4 април се заключава, че „съдебният натиск и сплашването на разследващите журналисти“ и „липсата на пълно разследване на нападенията срещу журналисти“ са допринесли за „атмосфера на страх и безнаказаност“ и „широко разпространена автоцензура“. В доклада се заключава също така, че

„обществената телевизия в повечето случаи се въздържа от отразяване на участниците в новините и предлага значителни и обширни репортажи за държавни длъжностни лица. Ограниченото редакционно и новинарско отразяване, както и липсата на разследващи или аналитични репортажи – в съчетание с платената политическа реклама, представяна като новина – отслабиха способността на избирателите да направят информиран избор.“

Закони за клевета/набеждаване: Клеветата е незаконна и се наказва с глоба и обществено порицание. Според проучване на Асоциацията на европейските журналисти, проведено през октомври 2020 г., 49 % от журналистите възприемат обвиненията в клевета и съдебните дела срещу техните публикации като основен източник на тормоз срещу работата им.

През май Асоциацията на европейските журналисти заяви, че разследващият журналист Николай Стоянов е бил подложен на „съдебен тормоз“ във връзка с три съдебни дела, заведени срещу него заради статиите му относно бившия директор на Българската банка за развитие Стоян Мавродиев. Асоциацията посочи, че съдебните дела са „координирана атака, която ще струва на Стоянов средства за защита и ще възпрепятства работата му“.

Свободно използване на интернет

От страна на държавата нямаше ограничаване или прекъсване на достъпа до интернет, нито цензуриране на съдържание онлайн. Имаше обаче сигнали, че държавните органи са превишили законовите си правомощия, като са проследявали частни комуникации в интернет, както и че е рутинна практика на службите за сигурност да разпитват отделни лица за поведението им в социалните мрежи.

Академична свобода и културни събития

От страна на държавата нямаше ограничения върху академичната свобода или културните събития.

б. Свобода на мирно събрание и свобода на сдружаване

В Конституцията и законите са предвидени свободата на мирно събрание и свободата на сдружаване, като в повечето случаи държавата зачиташе тези права.

Свобода на мирно събрание

През май Софийски административен съд отмени глобата, наложена през ноември 2020 г. на търговската верига за детски играчки и стоки „Хиполенд“ за нелоялна конкуренция, след като нейни служители участваха в протест в София срещу правителството и главния прокурор, а собственикът ѝ публично се оплака от полицейско насилие.

На 22 юли Народното събрание създаде временна комисия, която да разследва случаите на полицейско насилие по време на антиправителствените протести през юли и септември 2020 г., както и твърденията за незаконно подслушване на политици, протестиращи и журналисти. На 13 август членовете на комисията изгледаха записи от охранителни камери от сградата на Министерския съвет, на които се вижда как няколко униформени полицаи влачат протестиращи, които са с белезници и не оказват съпротива, зад колона на сградата и ги ритат и удрят с палки. Сред задържаните протестиращи имаше момиче с разкъсани дрехи, разкриващи голата ѝ гръд, до което се приближава полицай, докосва я и я снима със смартфона си. Полицията хвърляше задържани протестиращи, влачени зад колоната, върху други, задържани по-рано.

Според служебния министър на вътрешните работи Бойко Рашков, който свидетелства пред комисията на 17 август, не всички полицаи, участвали в побоя, са били идентифицирани, тъй като през юли 2020 г. са били наложени дисциплинарни наказания само на четирима – трима са били порицани, а един е бил отстранен от длъжност за две години. Рашков заяви, че не разполага с доказателства, че някой от замесените полицаи е бил подведен под наказателна отговорност. На 15 август от кабинета на главния прокурор публикуваха изявление за пресата, че четирима души са били обвинени, но не уточниха кои и кога.

Свобода на сдружаване

Властите продължиха да отказват регистрация на етнически македонски активистки групи като „ОМО Илинден“, „Дружество на репресираните македонци, жертви на комунистическия терор“, „Гражданско сдружение за защита на основни индивидуални човешки права“ и „Македонски клуб за етническа толерантност в България“, независимо от 14 предишни решения на

ЕСПЧ, съгласно които отказите нарушават свободата на сдружаване на групите. В един от примерите на 31 май Софийски апелативен съд потвърди решението на Агенцията по вписванията от ноември 2020 г., с което се отказва регистрацията на „Дружество на репресираните македонци, жертви на комунистическия терор“ с мотива, че групата ще преследва политически цели, застрашаващи единството и сигурността на нацията, и ще наруши правата на останалата част от населението в страната, която не се самоопределя като македонска.

в. Свобода на вероизповедание

Вж. Доклад за състоянието на свободата на вероизповедание в световен мащаб на Държавния департамент на адрес: <https://www.state.gov/religiousfreedomreport/>.

г. Свобода на придвижване и право на напускане на страната

Законът предвижда свобода на вътрешно придвижване, пътуване в чужбина, емиграция и завръщане, като държавата принципно зачиташе тези права.

д. Статут и третиране на вътрешно разселени лица

Не е приложимо.

е. Закрила на бежанци

Правителството си сътрудничеса с Върховния комисариат на ООН за бежанците (ВКБООН) и други хуманитарни организации при предоставянето на закрила и помощ на бежанци, завръщащи се бежанци или лица, търсеци убежище, както и на други лица от подобни категории, будещи загриженост.

Достъп до убежище: Законът предвижда предоставяне на убежище или статут на бежанец, а държавата разполага със система за закрила на бежанците. Президентът може да предоставя убежище на лица, които са преследвани заради своите убеждения или дейности за застъпничество на международно признати права и свободи. Търсещите закрила лица, пресекли границата незаконно, подлежат на задържане. БХК заяви, че граничните власти не разполагат с механизми за разграничаване на мигрантите от бежанците и изрази загриженост, че 19% от лицата, които са подали молби за

международна закрила на границата, са били преследвани и осъдени за незаконно влизане в страната. БХК обвини Държавната агенция за бежанците, че отказва регистрацията на търсещи закрила лица, които се явяват в регистрационно-приемателните центрове за бежанци, и вместо това се обажда на полицията, за да ги задържи. Агенцията не се съгласи с това твърдение, като отбеляза, че някои лица са били изпратени в център за задържане на мигранти поради липса на място в помещенията за карантиниране за COVID-19 на регистрационно-приемателните центрове за бежанци.

Принудително връщане: Организации посочиха няколко случая, в които българските власти са отблъсквали потенциални мигранти и търсещи закрила лица (вж. следващия раздел).

Насилие срещу мигранти и бежанци: Върховният комисариат на ООН за бежанците (ВКБООН) съобщи за зачестили случаи на насилствено „отблъскване“, грабежи и унижителни практики срещу мигранти и търсещи закрила лица по границата с Турция. По данни към 5 декември Министерството на вътрешните работи докладва за 50 779 опита за незаконно влизане в страната през границата, при които граничните власти са задържали 2 349 лица. На 2 септември по време на изслушване в Народното събрание служебният министър на вътрешните работи заяви, че „около 200 мигранти са отблъснати от границата тази нощ, а 10-15 са били заловени“. Според БХК правителството е задържало мигранти и търсещи закрила лица само когато задържането им не е могло да бъде избегнато, например в зоните, наблюдавани от НПО, както и във влакове, но в останалите случаи е отблъсквало обратно всички останали.

Свобода на движение: Законът ограничава движението на търсещи закрила лица до административния район, в който се намира приемателният център, където са настанени. Ограничението е валидно до приключване на процедурата за определяне на статута на закрила.

Достъп до основни услуги: Търсещите закрила лица имаха достъп до финансирано от държавата училищно образование, здравни грижи и езиково обучение. Банките отказваха да откриват сметки на бежанци, което възпрепятстваше възможността им да получат легална работа и да получават помощи. По закон кметовете са упълномощени да подписват споразумения за интеграция с лица, които имат статут на бежанци, но не и с лица, ползващи

се от субсидиарна закрила (търсеци закрила лица, които не отговарят на условията за бежанци), в които се посочват услугите, които те ще получат – жилищно настаняване, образование, езиково обучение, здравни услуги, професионална квалификация и помощ при търсене на работа – както и задълженията на отговорните институции. Неправителствени организации твърдят, че правителството полага непоследователни усилия за интегриране на бежанците. По проект, наречен „Заедно за интеграция“ – изпълняван от райони „Витоша“ и „Оборище“ на Столична община, Български Червен кръст и фондация „Център Надя“ – се работеше в подкрепа на интеграцията на 12 бежански семейства. Според Милена Маджирска, началник на отдел „Образование, социални дейности, култура, спорт и логистика“ на район „Витоша“, към януари районът е сключил споразумения за интеграция с 13 семейства, като нито едно от тях впоследствие не е останало в страната по-дълго от седем-осем месеца.

Сигурна зона за непридружени деца, търсеци закрила, беше на разположение в два приемателни центъра в София, за да се осигуряват денонощни грижи и специализирани услуги в среда, приспособена към техните нужди.

Трайни решения: Властите приемаха бежанци за презаселване и преместване, предлагаха натурализация на бежанците, пребиваващи на територията на страната, и съдействаха за тяхното доброволно завръщане по домовете им. Към края на годината властите бяха приели 11 непридружени деца бежанци, преместени от Гърция, като част от ангажимента на страната да приеме 70 непридружени деца.

Временна закрила: Министерски съвет може да предоставя временна закрила в случай на масово навлизане на чуждестранни граждани вследствие на въоръжен конфликт, гражданска война, насилие или повсеместни нарушения на правата на човека в държавата на произход, както е определено от Съвета на Европейския съюз. Държавата предоставяше също така хуманитарна закрила на лица, които не могат да бъдат квалифицирани като бежанци, като към ноември бе предоставила такава за 1493 лица.

Раздел 3. Свобода на участие в политическия процес

Съгласно Конституцията и законите на гражданите се предоставя възможност да избират правителството си чрез свободни и честни избори, провеждани редовно с тайно гласуване и въз основа на всеобщо и равно избирателно право.

Избори и участие в политическия процес

Последни избори: В страната се проведоха предсрочни избори за Народно събрание на 14 ноември и президентски избори в два тура на 14 и 21 ноември. Делегация от наблюдатели на Парламентарната асамблея на Съвета на Европа (ПАСЕ) определи изборите като конкурентни и зачитащи основните свободи. От „Прозрачност без граници – България“ заявиха, че изборите са преминали без съществени нарушения на изборното законодателство, но отбелязаха „недопустима външна намеса“ поради съобщенията за турски политически партии, агитирали от името на български кандидати в изборния ден и улеснявали гласуването на български граждани, пребиваващи в Турция. Служебното правителство предприе мерки за предотвратяване на купуването на гласове, въпреки че някои политически партии твърдяха, че действията на Министерството на вътрешните работи са били избирателно насочени срещу тях, което според твърденията им било възпрепятствало провеждането на предизборната им кампания.

Нямаше сигнали за сериозни нередности по време на редовно насрочените избори за Народно събрание на 4 април, нито на предсрочните избори за Народно събрание на 11 юли. Повечето политически коментатори, включително мисиите за наблюдение на изборите към Службата за демократични институции и права на човека (СДИПЧ) към ОССЕ, счетоха, че посочените избори са били проведени в съответствие с основните свободи, но отбелязаха, че по време на изборите през април „масовото използване на държавни ресурси е дало на управляващата партия значително предимство“. През април и юли Асоциацията на европейските журналисти публикува изявления, в които призова политиците да преустановят използването на „език на омразата, както и сексистка и неуважителна реторика“.

От СДИПЧ разкритикуваха наличието на законодателни „пропуски, повтарящи се и двусмислени разпоредби и несъответствия“, включително

лишаването на затворниците от право на глас и недостатъчните мерки за насърчаване на участието на жените и на гражданите от малцинствени групи. Неправителствени организации сигнализираха, че законите за адресна регистрация ограничават възможността на ромите, обитаващи незаконни жилища, да получат лични карти, което от своя страна ограничава възможността им да се регистрират и да гласуват на избори.

Неправителствени организации обвиниха властите в небрежност и в това, че не са проявили гъвкавост и не са осигурили други способи за гласуване за около 14 000 лица, поставени под карантина през последните няколко дни преди изборите през април и заплашени от наказание, ако отидат до избирателната секция. През март омбудсманът изрази загриженост, че 2 000 души от техническия персонал, отговарящ за машините за гласуване, няма да могат да гласуват, тъй като избирателните органи отказаха да им позволят да гласуват където и да е другаде, освен в първоначално определените им избирателни секции, както се изисква по закон.

През май и юни служебното правителство смени много местни полицейски началници и всички областни управители, твърдейки, че това било мярка за предотвратяване на купуването на гласове и сплашването на избиратели. Министерството на вътрешните работи проведе кампания срещу купуването на гласове в цялата страна преди предсрочните избори за Народно събрание през юли и ноември, в резултат на което бяха образувани над 1000 преписки и почти 100 досъдебни производства и бяха запорирани над 800 000 лв., за които имаше съмнения, че са предназначени за купуване на гласове. Някои политически партии се оплакаха, че тази кампания е била насочена само към определени партии и е била използвана за сплашване на техните избиратели. Ромски активисти твърдяха, че кампанията е била насочена предимно към ромските квартали и е имала за цел да сплаши и лиши от права ромските избиратели. На 9 ноември неправителствената организация „Амалипе“ публично протестира срещу полицейските акции срещу купуването на гласове в ромските квартали в Русе, Бургас, Варна, Пловдив, Монтана и други региони, при които е прибегнато до „ненужно демонстриране на сила, като в домовете на заподозрените се влиза след разбиване на врати пред очите на деца и възрастни хора“. „Амалипе“ и други НПО и активисти се обявиха в защита на Лало Каменов, кандидат за Народното събрание от ромски произход, апартаментът на чийто родители станал обект на полицейска акция, като твърдяха, че тя имала за цел той да бъде сплашен.

Неправителствената организация настоятелно твърдеше, че полицейските акции „допълнително затвърждават битувания сред широки части от обществото предразсъдък, че купуването на гласове се случва преди всичко в ромската общност“ и че ще имат отрицателен ефект върху избирателната активност на ромите.

Политически партии и политическо участие: Законът изисква една политическа партия да има поне 2 500 членове, за да бъде регистрирана официално. Конституцията забранява учредяването на политически партии по религиозен, етнически или расов признак, но забраната не ограничаваше ролята на някои етнически малцинства в политическия процес, тъй като няколко партии представляваха различни етнически групи. Неправителствените организации нямат право да се ангажират с политическа дейност.

Участие на жените и малцинствата: Няма закони, с които да се ограничава участието на жените и представителите на малцинствата в политическия процес, така че те вземаха участие. Жени заемаха кметски постове в 38 от общо 265 общини, както и 23% от депутатските места в 47-ото Народно събрание. В Народното събрание нямаше депутати от ромски произход, а ромите не бяха представени в достатъчна степен на назначаеми ръководни длъжности на фона на числеността на ромското население. Етнически турци, роми и помаци (потомци на българи славяни, приели исляма по време на Османското владичество) заемаха изборни длъжности в местната власт.

Раздел 4. Корупция във властта и липса на прозрачност в управлението

Макар законът да предвижда наказания за корупция на длъжностни лица, властите не прилагаха законовите разпоредби ефективно, а според събрани сведения длъжностни лица от всички сфери на държавното управление са участвали безнаказано в корупционни практики. През годината имаше многобройни сигнали за корупция във властта.

През март правителството прие нова национална стратегия и пътна карта за превенция и борба с корупцията за периода 2021-2027 г. с акцент върху борбата с корупцията по високите етажи на властта. Едновременно с това правителството прие доклад за изпълнението на предходната петгодишна

стратегия за борба с корупцията, в който се посочва, че е постигната основната ѝ цел – да се изгради по-силен антикорупционен капацитет в страната. През септември служебното правителство актуализира пътната карта за изпълнение на новата стратегия, отчитайки наличието на корупция на всички равнища и добавяйки фокус върху намаляването на корупцията на местно равнище. Неправителствени организации твърдяха, че властите прилагат антикорупционния закон произволно и избирателно, и оцениха наказателните преследвания за корупция като неефективни и водещи до малко осъдителни присъди.

Корупция: Прокуратурата съобщи, че през 2020 г. е работила по 274 досъдебни разследвания, в резултат на които са повдигнати 17 обвинения на 56 лица и са произнесени пет присъди. През юли от НПО „Антикорупционен фонд“ съобщи, че през предходните пет години са наблюдавали разследвания срещу 63 високопоставени лица, включително бивши министри, заместник-министри, народни представители, магистрати, кметове и областни управители. От „Антикорупционен фонд“ отбелязаха също така по-нататъшен спад в съдебните производства за корупция и нулев брой осъдителни присъди.

През юни министрите от служебното правителство съобщиха, че по вътрешни процедури, а не по процедури за възлагане на обществени поръчки са възложени повече от 40% от договорите, сключени от държавни компании при предишното правителство от 2019 г. насам, като стойността по тези договори е 8,6 млрд. лв. Министърът на регионалното развитие посочи пример, при който правителството е отпуснало над 1,5 млрд. лв. на държавната компания „Автомагистрала“, която е превела като авансови плащания голяма част от тези средства на частни компании като подизпълнители на проекти, които все още не са стартирали.

През май Апелативният специализиран наказателен съд призна седем митнически служители за виновни в изнудване за подкупи на шофьори, преминаващи през граничния пункт „Лесово“, и осъди всеки от тях да плати глоба в размер на 5 000 лв. Към декември в специализирания наказателен съд продължаваше процесът срещу бившия председател на Държавната агенция за българите в чужбина Петър Харалампиев и още трима служители на агенцията. Четиримата бяха обвинени в получаване на подкупи и търговия с

влияние, за да помогнат на чуждестранни граждани да получат български паспорти.

Раздел 5. Отношение на правителството към разследвания на международни и неправителствени организации по твърдения за нарушения на правата на човека

Различни местни и международни правозащитни организации като цяло осъществяваха дейността си без ограничения от властите, като разследваха и публикуваха разкритията си по случаи, свързани с правата на човека. Правозащитни наблюдатели съобщаваха за нееднаква степен на съдействие от страна на представители на националната и местната власт.

Съветът за развитие на гражданското общество остана недействащ, след като не успя да започне работа през юни 2020 г. поради възражения от страна на Комисията за противодействие на корупцията и за отнемане на незаконно придобитото имущество и противоречиви мнения в рамките на управляващата коалиция относно избора на членове на съвета.

Националистически партии и неправителствени организации редовно отправяха нападки срещу правозащитни организации и активисти, като ги обвиняваха в държавна измяна и престъпления. През май вандали оскверниха с обидни графити фасадата на сградата, в която се помещаваше офисът на БХК.

Държавни органи за защита на правата на човека: Националният омбудсман е независим конституционен орган, който се избира от Народното събрание с петгодишен мандат. Омбудсманът разглежда жалби на физически лица срещу правителството във връзка с нарушения на техните права или свободи. Омбудсманът може да изисква информация от властите, да действа като посредник при разрешаването на спорове, да прави предложения за прекратяване на съществуващи практики, да сезира прокуратурата и да внася в Конституционния съд искания за отмяна на законови разпоредби като противоконституционни.

Комисията за защита от дискриминация е независим специализиран орган за предотвратяване на дискриминация, защита от дискриминация и осигуряване равенство на възможностите.

Една от постоянните комисии към Народното събрание се занимава с правата на човека, вероизповеданията и петициите на гражданите.

Раздел 6. Дискриминация и обществено насилие

Жени

Изнасилване и домашно насилие: Законът криминализира изнасилването и властите като цяло прилагаха разпоредбите му, когато информация за нарушаване на закона е била доведена до тяхното знание. Присъдите за изнасилване могат да достигнат до 20 години лишаване от свобода. Няма специален състав срещу изнасилване от брачен партньор; властите имаха възможност да водят наказателно преследване за този тип изнасилване по общия състав, но рядко се възползваха от нея.

Законът предвижда наказание до 10 години лишаване от свобода за престъпления, извършени в контекста на домашно насилие. Законът определя домашното насилие като системно физическо, сексуално или психическо насилие; поставяне под икономическа зависимост; или принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права на родител или дете, настоящ или бивш брачен партньор, между лица, които имат дете или са във фактическо съпружеско съжителство или спрямо настоящ или предишен член на същото домакинство. Законът ограничава кръга на лицата, които имат право да сигнализират за домашно насилие, до жертвата или нейните преки роднини, като изключва приятели или други лица без роднинска връзка. Законът дава на съдилищата правото да налагат глоби, да издават ограничителни заповеди или заповеди за принудително извеждане от жилището и да постановяват посещение на специализирани програми. За неизпълнението на ограничителна заповед може да се наложи наказание лишаване от свобода за срок до три години или глоба. През септември Софийска районна прокуратура отчете ръст от 24% на делата за домашно насилие през първите шест месеца на годината в сравнение със същия период на 2020 г. В над 10% от случаите е била отправена смъртна заплаха.

Според неправителствената организация „Център за съзидателно правосъдие“ законът не осигурява достатъчна защита на жертвите на домашно насилие. Омбудсманът разкритикува законовите разпоредби, които освобождават от наказателна отговорност извършителя за причиняване на средна телесна повреда (напр. счупен зъб) или по-сериозна телесна повреда, като например умишлено заразяване на лице с венерическа болест.

В един от примерите през май Районен съд – Добрич издаде ограничителна заповед срещу 29-годишен мъж, който се призна за виновен, и постанови едногодишна условна присъда за това, че е залял с бензин бившата си приятелка и я е заплашил да я запали. Според публикации в медиите двамата живели заедно в продължение на няколко години, през които жената многократно е била подлагана на физическо и психическо насилие, но се е страхувала да се оплаче на властите. След като жената се разделила с него през януари, насилникът я следял, сплашвал и тормозел.

Неправителствени организации критикуваха властите, че не следят случаите на домашно насилие и не водят статистика, която според НПО е необходима на властите, за да оценят риска насилието да прерасне в смъртоносно деяние.

Фондация „Асоциация Анимус“ и други НПО предоставяха краткосрочна закрила и консултации на жертви на домашно насилие в 14 кризисни центъра и защитени жилища в цялата страна. Държавата осигуряваше финансиране за денонощна безплатна телефонна линия, поддържана от НПО, на която пострадалите могат да потърсят съвети, информация и подкрепа, както и да подадат сигнали за насилие. Полицията и социалните работници насочваха жертвите на домашно насилие към защитени центрове, управлявани от НПО. Според „Български фонд за жените“, който предоставя безплатни правни и психологически консултации, домашното насилие все още е обществено неприемлива тема извън големите градове, където достъпът до консултации и услуги за закрила е по-ограничен.

Сексуален тормоз: Законът определя сексуалния тормоз като специфична форма на дискриминация, а не като престъпление, въпреки че прокуратурата може да установява случаи, в които сексуалният тормоз включва и принуда, съчетана със сексуална експлоатация. Ако бъде наказателно преследван като принуда, сексуалният тормоз е наказуем с лишаване от свобода до шест години.

Репродуктивни права: Нямаше сигнали за принудителни аборти или принудителна стерилизация от страна на държавните органи.

Жените в бедните селски и ромски общности имаха по-малък достъп до контрацепция поради бедност и липса на информация и образование. Разходите за противозачатъчни средства не се покриваха от здравното осигуряване. Младежите на възраст под 16 години не можеха да си запишат

час при гинеколог или да си направят тест за ХИВ без съгласието на родителите.

От ромски НПО заявиха, че много общини поставят дискриминационни изисквания за достъп до здравни услуги, за да ограничат достъпа на ромските жени до тях (вж. „Системно расово или етническо насилие и дискриминация“ по-долу).

Липсата на здравна осигуровка понякога ограничаваше участието на квалифициран специалист по време на раждане. През април Сдружение „ЛАРГО“ публикува доклад, според който 60-70% от всички здравно неосигурени жени (приблизително 8-9% от всички жени в страната) не получават предродилни грижи и нямат достъп до необходимите медицински изследвания. Според доклада 57% от неосигурените жени са роми. Раждането в домашни условия е незаконно, а медицински специалисти, подпомагащи такова раждане, може да бъдат обект на наказателно преследване.

Жертвите на сексуално насилие, които според НПО са предимно неосигурени, често нямат достъп до услуги в областта на сексуалното и репродуктивното здраве. Спешната контрацепция бе достъпна като част от клиничните процедури при изнасилване. Жертвите на трафик на хора имаха достъп до здравни грижи чрез НПО, одобрени от властите.

Дискриминация: Макар законът да предоставя на жените същия правен статут и същите права като тези на мъжете, жените се натъкват на известна дискриминация по отношение на икономическото участие и политическото овластяване. Законът предвижда равни възможности във всички сфери на обществения, икономическия и политическия живот, равен достъп до обществени ресурси, равностойно третиране, изключване на дискриминацията и насилието, основани на пола, балансирано представителство на мъжете и жените във всички органи за вземане на решения, както и преодоляване на стереотипите, основани на пола.

През юни правителството прие двугодишен национален план за насърчаване на равнопоставеността на жените и мъжете, насочен към равнопоставеност на пазара на труда, икономическата независимост, намаляване на разликата по пол в доходите, равнопоставено участие в процесите на вземане на решения в политиката, бизнеса и обществото, борба с насилието, основано на пола, и преодоляване на свързани с пола стереотипи.

По данни на Националния статистически институт през 2020 г. жените са получавали средно с 14% по-ниски заплати и пенсии, които са били с 32% по-ниски от тези на мъжете. Дискриминация спрямо жените бе налице при наемането на работа, на работното място, както и по отношение на достъпа до пенсионни обезщетения и пенсиониране (вж. точка 7(г)).

Системно расово или етническо насилие и дискриминация

Законът защитава всички граждани от дискриминация, основана на раса, етнически произход или националност. По закон са предвидени строги наказания за престъпления на расова или етническа основа, като за убийство се предвижда доживотна присъда, за телесна повреда – до 15 години лишаване от свобода, за образуване на група за такива действия – до 6 години, а за насилие и подбуждане към дискриминация – до 4 години. Расова или етническа дискриминация в областта на работната заетост, образованието и други социални области се наказва с глоба до 2 500 лв.

Обществената нетърпимост към малцинствените групи продължи, като се изразяваше в честа дискриминация на ромите и етническите турци. Политически и правителствени дейци понякога я покровителстваха или подтикваха към нея. Правозащитни организации сигнализираха, че расовата дискриминация срещу ромите се е увеличила по време на продължаващото извънредно положение поради коронавируса. Медиите често описваха ромите и другите малцинствени групи с дискриминационен, унизителен и обиден език, като изтъкваха случаи на престъпления, извършени от роми. Националистически партии като „Атака“, „Вътрешна македонска революционна организация“ (ВМРО), „Възраждане“ и „Национален фронт за спасение на България“ (НФСБ) редовно прибегваха до силни антиромски, антитурски и антисемитски лозунги и реторика. През юни в проучване, възложено от германската фондация „Фридрих Еберт“, бяха установени засилващ се етноцентризъм и „признаци на потенциален расизъм“, като от всички анкетираните само 22% са изразили готовност да живеят съвместно с турци и 15% – с роми; семейни отношения с турци са били приемливи за 15% от анкетираните, а с роми – за 5%.

Според гражданското движение „Постоянна ромска конференция“ местните власти непропорционално са насочвали вниманието си към събарянето на

незаконни ромски постройки и изселването на ромски семейства, без да им осигуряват подходящо алтернативно жилищно настаняване.

Неправителствени организации твърдяха, че местните власти и политиците „наказват“ ромските общности с цел политическа изгода. През май например местни активисти на политическата коалиция „Демократична България“ инициираха проверки за адресните регистрации на жителите в ромския квартал в Разлог и подадоха молба до регионалната дирекция за национален строителен контрол да събори къщите в този квартал, след като група роми нападнаха и пребиха 25-годишен човек в ресторант. През юли кметът на Гурково прекъсна водоснабдяването на местния ромски квартал, след като жителите му станаха по-настойчиви в искането си той да изпълни предизборните си обещания, дадени им по време на местните избори през 2019 г.

По данни на НПО „Тръст за социална алтернатива“ средната продължителност на живота бе с 10 години по-ниска, а детската смъртност бе два пъти по-висока в ромската общност в сравнение с общото население. Освен това една трета от ромските мъже и две пети от ромските жени на възраст между 45 и 60 години са с увреждания. Здравните медиатори помагаша на ромите и други маргинализирани общности да подобрят достъпа си до здравни грижи; в Националната мрежа на здравните медиатори работеха 290 медиатори в 144 общини.

По данни на „Постоянна ромска конференция“ през септември длъжностни лица, ангажирани в националното преброяване, са отказали да регистрират жители на квартал „Надежда“ в Сливен, които са пожелали да определят етническата си принадлежност като „роми“. Аналогично ОМО „Илинден“ съобщи за случаи в Благоевград, в които преброители от националното преброяване са казали на посетените от тях граждани, че „македонец“ не е налична възможност за етническо самоопределяне.

Ромски НПО заявиха, че общините поставят дискриминационни изисквания, за да ограничат достъпа на ромските жени до услуги за репродуктивно здраве. Така например програмата за асистирана репродукция във Велико Търново, Враца и Кюстендил и еднократната помощ за раждане в Свиленград изискват майката да е завършила средно образование. По данни на БХК и „Лекари без граници“ ромските жени редовно са били сегрегирани в родилните отделения. Комитетът на ООН за премахване на дискриминацията

срещу жените изрази загриженост относно „продължаващите детски и/или принудителни бракове, особено сред ромските момичета“. Неправителствени организации разкритикуваха властите за това, че разглеждат ранните бракове като етнически проблем, характерен за ромите, а не като проблем, свързан с пола, но признаха, че детските бракове са широко разпространени в ромската общност.

Неправителствени организации констатираха общо нарастване на случаите на реч на омразата и престъпления от омраза. Комисията за защита от дискриминация съобщи за увеличен брой жалби за реч на омразата (предимно в медийни изявления, социални мрежи и други онлайн публикации). През юни Върховният административен съд отмени две решения на по-ниска инстанция и постанови, че е дискриминационно изказването на бившия министър на отбраната Красимир Каракачанов през 2019 г. в село Войводиново, в което той призовава за „решаване на циганския въпрос [защото] ... хората не са длъжни да търпят част от населението, което има само права и не иска да разбере, че има и задължения и трябва да спазва закона“. Съдът върна делото на Комисията за защита от дискриминация за повторно произнасяне с мотивите, че изказването на министъра засяга цялото ромско население и – предвид високия обществен авторитет на министъра и широкото медийно отразяване – допринася за създаването на „трайно негативни, потенциално враждебни и конфликтогенни нагласи, насажда отношение на недоверие и нетърпимост в обществото спрямо всеки представител на ромския етнос“.

Имаше сигнали за отказан достъп на роми до обществени места като банки, плувни басейни и дискотеки. Например през септември в клона на „Банка ДСК“ в Луковит бях отказани услуги (като парични преводи и плащания на социални осигуровки) на граждани от местната ромска общност с мотива, че те не са клиенти на банката.

Деца

Регистрация при раждане: Гражданството произтича от родителите на лицето или от това, че то е родено на територията на страната (освен ако чуждестранно гражданство не се придобие по наследство). Законът изисква всяко раждане да бъде регистрирано в срок до седем дни.

Образование: По закон българският език е установен като официален език на обучение в системата на народната просвета, но се допуска обучение на чужди езици, ако обучението по български език и литература се провежда на български език. Законът разрешава също така изучаването на майчин език. Съществуват официално одобрени учебни програми за преподаване на иврит, арменски, ромски и турски език. По данни на Националния статистически институт в държавните училища не е имало ученици от ромски произход, изучаващи майчиния си език, а средният брой на учениците, изучавали турски, иврит и арменски език, е намалял с повече от 16%, като се е запазила тенденцията на намаляване от предходните две години. В страната функционират държавни училища за изучаване на чужди езици – английски, испански, немски, иврит, френски и италиански.

Според Министерството на образованието обучението онлайн по време на пандемията от COVID-19 е задълбочило неравенствата в образованието и е породило риск от увеличаване на броя на отпадналите от училище деца. По данни на министерството ученици не са имали достъп до интернет в 56,5% от градските училища и в 87,5% от училищата в останалата част на страната.

Законът забранява етническата сегрегация в многоетническите училища и детски градини, но допуска етническа сегрегация на цели училища. По данни на Европейския център за правата на ромите 30% от ромските деца (в сравнение с 16% пет години по-рано) са били записани в сегрегирани училища извън общообразователната система. Според НПО „Амалипе“ сегрегирани училища е имало в 26 от 28-те области в страната, а приблизително 10% от общообразователните училища в страната са били етнически сегрегирани. Ромските деца често посещаваха де факто сегрегирани училища, където получаваха по-лошо образование. Имаше случаи на оттегляне на ученици от етнически български произход от десегрегирани училища, като по този начин тези училища на практика биваха вторично сегрегирани. От ромски неправителствени организации сигнализираха, че много училища в цялата страна са отказвали да запишат ромски ученици.

Министерството на образованието предостави финансова подкрепа на девет общини, които провеждаха политики за образователна десегрегация и превенция за недопускане на вторична сегрегация.

Насилие над деца: Законът закриля децата от всякакъв вид насилие, включително физическо, психическо и сексуално насилие и експлоатация. По закон нарушителите се наказват с глоби, освен ако деянията не съставляват престъпление или по-тежко административно нарушение. Насилието над деца продължи да бъде проблем.

През април УНИЦЕФ съобщи резултатите от проучване, съгласно което 47% от децата в страната са преживели някаква форма на насилие. Насилието, на което децата са били подложени, включва психологическо насилие (45,9% от случаите), физическо насилие (31,2%), сексуално насилие (15,6%) и небрежно отношение (10,5%). През май от Националната телефонна линия за помощ на деца сигнализираха за увеличение от 25% на броя на случаите на домашно насилие над деца спрямо предходната година.

През май неправителствената организация „Национална мрежа за децата“ публикува десетия си мониторингов доклад „Бележник“, в който се констатира „[не само] липса на напредък, а отстъпление и влошаване на ситуацията за хиляди деца и семейства, [което се дължи на] отсъствие на желание от страна на управляващите да поставят в своите политики и действия траен и последователен приоритет върху децата и да изградят необходимия капацитет във всички системи“.

През август омбудсманът поиска от министъра на образованието да започне спешна проверка в Центъра за специална образователна подкрепа в Бургас, след като в социалните мрежи бе разпространено видео, показващо как учители тормозят ученик. Към септември случаят се разследваше от регионалния инспекторат по образованието и службите за закрила на детето.

Детски, ранни и принудителни бракове: Минималната възраст за встъпване в брак е 18 години. В изключителни случаи лице може да сключи брак на 16 години с разрешение от съответния районен съд. През март „Амалипе“ посочи, че намалената посещаемост на училище по време на извънредното положение поради COVID-19 „върна проблема с ранните бракове в ромските общности“. От „Амалипе“ дадоха пример с професионална гимназия в Пазарджик, в която повече от 25 ученици са сключили брак от началото на учебната година през септември 2020 г., и отбелязаха подобна тенденция и в Сливен. Към 28 септември съдилищата в страната бяха осъдили 13 пълнолетни лица за фактическо съжителство с момичета на възраст под 16 години, 19 пълнолетни лица за фактическо

съжителство с момичета на възраст под 14 години, както и четирима родители за подпомагане и подбуждане към такова съжителство.

Сексуална експлоатация на деца: Законът прави разграничение между склоняване на деца към сексуални услуги срещу заплащане (което се наказва с лишаване от свобода до 8 години и глоба) и трафик на деца с цел сексуална експлоатация (който се наказва с лишаване от свобода до 10 години и глоба). Законът забранява детската порнография и предвижда до шест години лишаване от свобода и глоба за нарушения на тази забрана. Властите прилагаха закона. Минималната допустима по закон възраст за секс по взаимно съгласие е 14 години. През август от Центъра за безопасен интернет изразиха загриженост относно увеличение от 20% на случаите на сексуална експлоатация и тормоз на деца в интернет през предходните 18 месеца и разкритикуваха правителството за липсата на интегрирана стратегия.

Разселени деца: Към ноември общо 2 268 непридружени непълнолетни лица бяха потърсили закрила в страната, което представлява ръст от 650% в сравнение със същия период на 2020 г. Според ВКБООН практиката на настаняване на непридружени деца в центрове за задържане на мигранти без ясен критерий не беше прекратена.

Деца, настанени в институции: Правителството продължи да закрива детски домове за резидентна грижа. Към януари оставаха 277 деца, които предстоеше да бъдат прехвърлени от четири детски заведения от стария тип към услуги за полагане на грижи в общността. Според правителството реформата е насочена основно към предотвратяването на изоставянето на деца и насърчаването на реинтеграцията им в семейна среда. Въпреки това НПО изразиха убеждението, че новите центрове за настаняване от семеен тип не осигуряват по-добро качество на живот за децата, а качеството на услугите за подкрепа на семейството остава непроменено.

През септември фондация „Валидители“ публикува доклад, в който критикува правителството, че продължава да инвестира значителни средства в нови групови домове, което „води до по-нататъшна сегрегация и изолация [...] и затвърждава модела на институционализация“. От фондация „Валидители“ отбелязаха, че „поведението се контролира от персонала чрез психологическа (а понякога и физическа) сила, наказания и медикаменти“; че настанените „остават заключени в сградите“; и че „няма смислена подготовка в умения за самостоятелен живот“. В доклада се посочва също, че въпреки че властите

приемат за приключен процеса на деинституционализация на децата с увреждания, настаняването им в по-малки домове не променя вида и качеството на грижите, които получават, и липсват политики с визия за тяхното бъдеще като равноправни членове на общността.

Международно отвлечане на деца: Страната е ратифицирала Хагската конвенция от 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца. Вж. *Годишен доклад на Държавния департамент относно международното отвлечане на деца*, поместен на:

<https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/for-providers/legal-reports-and-data/reported-cases.html>.

Антисемитизъм

По данни от преброяването през 2011 г. в страната живеят 1130 евреи, но според оценки на местни еврейски организации действителният им брой е между 5000 и 6000.

Антисемитска реторика продължи да се появява редовно в социалните мрежи, както и в коментари към статии, публикувани в медиите онлайн. Организацията на евреите в България „Шалом“ съобщи за тенденция на нарастване на антисемитските изказвания и конспиративните теории в интернет в контекста на пандемията от коронавирус, както и за периодични прояви на вандализъм на еврейски гробища и паметници. Сувенири с нацистки символи се предлагаха в туристическите райони в страната.

На 29 януари паметната плоча на евреин от Пловдив, убит през 1943 г., беше осквернена със свастика. От Община Пловдив незабавно почистиха плочата, но към декември полицията не бе установила извършителя. На 22 август по оградата на синагогата в София се появиха расистки и антисемитски символи. До декември полицията не беше идентифицирала заподозрян.

На 13 февруари, след като градската управа не успя да забрани т.нар. „Луковмарш“ по законов път, кметът на София Йорданка Фандъкова го отмени, след като шествието беше започнало, тъй като предложението от организаторите маршрут не бил одобрен от общината. Около 50 участници се включиха в ежегодната демонстрация на екстремисти с десни убеждения в памет на генерал Христо Луков, ръководител на организацията „Съюз на българските национални легиони“ с антисемитски и пронацистки уклон през

40-те години на XX век. Полицията раздели участниците на по-малки групи и ги ескортира до къщата на Луков, където се проведе възпоменателна церемония. Министерството на външните работи, управляващата партия „Граждани за европейско развитие на България“ (ГЕРБ), „Демократична България“, Българската социалистическа партия, неправителствени организации, международни организации и дипломатически мисии осъдиха шествието. През февруари Софийски градски съд отхвърли искането на прокуратурата за прекратяване на регистрацията на организатора на шествието – Български национален съюз „Еделвайс“, като заяви, че в искането не са представени доказателства за подбуждане на етническа, расова и религиозна вражда и друга противоконституционна дейност от страна на партията. Към декември беше в ход процедура по обжалване в Софийски апелативен съд.

През февруари лидерът на неформалната ултранационалистическа организация „Национална съпротива“ Благовест Асенов обвини чрез социалните мрежи евреите и еврейските НПО, че са „антибългарски“, както и че са предизвикали „бежанска криза в Европа“ и са натрапили пандемията от COVID-19 на властите. Полицията отправи предупреждение към Асенов, но прокурор прекрати делото, позовавайки се на липсата на доказателства за извършено престъпление.

През февруари еврейски организации протестираха срещу „скандално и клеветническо съдържание“, популяризирано в куиз шоу по обществената телевизия „БНТ“, в което се правят антисемитски изявления и се омаловажава Холокостът. Директорът на БНТ и водещият на предаването поднесоха публични извинения, а част от екипа на предаването беше уволнен.

През февруари девет университета и „Българска телеграфна агенция“ (БТА) приеха на официални церемонии работното определение за антисемитизъм на Международния алианс за възпоменание на Холокоста.

През юни от „Шалом“ сигнализираха, че са забелязани стикери с нацистки символи в превозни средства на обществения транспорт в София и в кабините на ски лифтовете в Банско. „Шалом“ съобщи също така за увеличаване на случаите на антисемитска реч на омразата в интернет – в контекста на пандемията от COVID-19 и продължаващите предизборни кампании. През октомври кандидатът за вицепрезидент Елена Гунчева от партия

„Възраждане“ се обърна в социалните мрежи към местните политици от еврейски и турски произход, като заяви, че те трябва да се смятат за „гости“ в тази страна. След като „Шалом“ подаде оплакване за „ксенофобия и език на омразата“ пред Централната избирателна комисия, която осъди думите ѝ, но заяви, че не може да се намесва в политическата кампания, Гунчева се обърна специално към „Шалом“ в социалните мрежи, като повтори, че „България е земя на българите“. Лидерите на еврейската общност изразиха загриженост и във връзка с периодичните прояви на вандализъм срещу еврейски гробища и паметници, както и с определената от тях нарастваща тенденция за антисемитска и ксенофобска пропаганда и графити. През юни „Шалом“ се обърна към местната власт в Провадия, след като установи, че старото местно еврейско гробище се е превърнало в незаконно сметище с разпръснати наоколо кости. „Шалом“ поиска от общината да почисти гробището и да позволи на равин да събере костите. До декември общината не бе отговорила на Шалом.

Трафик на хора

Вж. Доклад относно трафика на хора на Държавния департамент, поместен на: <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

Хора с увреждания

Лицата с увреждания нямаха достъп до образование, здравни услуги, обществени сгради и транспорт наравно с останалите. Законът закриля правата на лица с физически, умствени, интелектуални и сетивни увреждания, включително за достъп до медицинско обслужване, образование, заетост, жилище, обществена инфраструктура, транспорт, спортни и културни прояви, обществени и политически събития, съдебната система и други услуги, но държавата не привеждаше в ефективно изпълнение тези разпоредби. През януари Народното събрание прие закон за кодифициране на жестомимичния език, в който се предвижда включването му в училищната програма, както и правото на жестомимичен превод в публичната администрация, болниците и съдебните институции.

Според НПО провежданата деинституционализация, замислена с цел да възпроизведе модела на реформата в домовете за деца, се е провалила при реинтегрирането на хората с увреждания в обществото. Вместо това

държавата е разпределила национални бюджетни и европейски средства за грижи, полагани в институции. В публично изявление през ноември КПИ отбеляза своята „отдавнашна загриженост“ относно физическото малтретиране, използването на механични средства за ограничаване и недостойното отношение към хората с когнитивни и умствени увреждания в психиатричните болници и домовете за социални грижи.

През септември полицията арестува трима председатели на териториални експертни лекарски комисии (ТЕЛК) за издаване на фалшиви ТЕЛК решения, както и четирима посредници, участвали в схемата. Към декември разследването продължаваше.

Макар законът да изисква улеснен достъп до обществената и транспортната инфраструктура за хората с увреждания, спазването му изоставаше при някои нови благоустройствени проекти и съществуващи сгради. Комисията за защита от дискриминация продължи да провежда своята национална кампания за инспектиране на обществени сгради, доставчици на комунални услуги, телекомуникационни оператори, банки и застрахователни дружества. Обектите, които не отговаряха на изискванията на Закона за хората с увреждания, получиха глоби. Според комисията се е увеличил броят на случаите, в които неотговарящи на изискванията обекти сключват споразумения, с които се задължават да осигурят достъпна среда в конкретен срок, за да избегнат санкция. Към ноември комисията беше одобрила 25 такива споразумения и потвърди, че условията им са били изпълнени в 11 от случаите при общо 16 проверки.

Законът насърчава наемането на работа на хора с увреждания, като се покриват от 30 до 50% от осигурителните разходи на работодателя, както и пълните разходи за адаптиране и оборудване на работните места съобразно нуждите за пригодност. Държавата предлагаше 24-месечна програма за субсидиране на работодатели, които вземат на работа безработни лица с трайни увреждания. Законът изисква от дружествата с числен състав от 50 до 99 служители да наемат поне едно лице с трайно увреждане, а в по-големите дружества лицата с трайни увреждания трябва да съставляват не по-малко от 2% от личния състав. Законът предвижда центрове за защитена заетост за лица с множество трайни увреждания, психични разстройства или интелектуални затруднения. Според представително проучване, проведено от

агенция „Алфа Рисърч“ между януари и март, пазарът на труда оставаше недостъпен за 62% от лицата с увреждания в трудоспособна възраст.

Спрямо лицата с умствени и физически увреждания имаше широко разпространена стигма и те често бяха настанявани в институции в отдалечени райони при непосилни условия. Според НПО държавата не предоставя достатъчни медицински грижи на всички лица с умствени увреждания. В доклада на фондация „Валидити“ от септември бе изведено заключението, че в модела на деинституционализация се обръща внимание на размера на заведението, а не на качеството на услугите и грижите, които биха насърчили независимостта и интеграцията и чрез тях съответно да се даде възможност на хората с увреждания да избират къде да живеят и с кого.

По-малко от 3% от учениците със специфични образователни потребности посещаваха петте сегрегирани училища за ученици със сетивни и слухови увреждания. Повечето от останалите ученици с увреждания посещаваха общообразователни училища. Учениците, обучаващи се в сегрегирани училища, получаваха дипломи, които учебните заведения за придобиване на по-висока образователна степен не признават като отговарящи на изискванията за продължаване на образованието.

През юли правителството измени нормативната си уредба, за да вземе предвид препоръките на НПО, включително тази на фондация „Живот със Синдром на Даун“, за премахване на дискриминационната възрастова граница за определяне на степента на увреждане.

Неправителствени организации бяха убедени, че полицията и прокуратурата не са достатъчно обучени и нямат умения за работа с лица с психични увреждания, като често допълнително ги травмират с действията си.

Законът предвижда конкретни мерки за достъп на хората с увреждания до изборителните секции, включително чрез използване на мобилни изборителни урни, гласуване в изборителна секция по тяхно предпочитание и възможност за асистирано гласуване. Според ОССЕ/СДИПЧ дизайнът и структурирането на изборителните секции, включително на определените от районните изборителни комисии за граждани в инвалидни колички, както и повечето агитационни материали „често не са били подходящи за използване от хора с увреждания“.

Социална стигма по отношение на ХИВ и СПИН

По Националната програма за превенция и контрол на ХИВ и сексуално предавани инфекции продължаваше да се отчита малък напредък в преодоляването на стигмата и дискриминацията, свързани с ХИВ. Отрицателните обществени нагласи оказваха силно въздействие върху социалната реинтеграция на хората с ХИВ или СПИН и представляваха сериозна пречка за достъпа им до медицинско лечение, грижи и подкрепа. Според национално представително проучване, проведено от Изследователски център „Тренд“ през ноември, 15% от анкетирания биха били склонни да продължат да дружат с хора, позитивни за ХИВ, а 30% биха се съгласили да работят с такива хора. По данни на НПО „Здраве без граници“ от средата на 2017 г. правителството не е подкрепяло услугите за превенция на ХИВ. Неправителствени организации изразиха загриженост, че достъпът до тестване за ХИВ е ограничен поради това, че здравните центрове са въвели ограничения, свързани с COVID-19. От НПО сигнализираха, че общата стигма, свързана със сексуалната ориентация и половата идентичност, често е довеждала до отказ на здравни услуги на хора, живеещи с ХИВ или СПИН. По данни на Министерството на здравеопазването 99% от наблюдаваните случаи са получили антиретровирусна терапия.

Прояви на насилие, криминализиране и други актове на грубо отношение въз основа на сексуална ориентация и половата идентичност

Законът забранява дискриминацията въз основа на сексуална ориентация и полова идентичност, но властите не прилагаха ефективно тази забрана. Няма нормативна база за защита срещу престъпления от омраза, извършени въз основа на сексуална ориентация или полова идентичност. Продължаваше обществената нетърпимост спрямо лесбийки, гей, бисексуални, транссексуални, куийър и интерсексуални (ЛГБТКИ+) лица.

Имаше сигнали за насилие срещу ЛГБТКИ+ лица. На 15 май повече от 300 души протестираха срещу участието на 30 души в първия парад на ЛГБТКИ+ в Бургас, като ги замеряха с камъни, димки, краставици, яйца и пластмасови бутилки и изгориха знаме с цветовете на дъгата. Над 300 полицаи охраняваха събитието и предотвратиха по-нататъшно насилие. Няколко часа по-рано местното православно духовенство в Бургас отслужи молебен „в защита и подкрепа на традиционното българско семейство и за

отстояване на изконните православни ценности и добродетели“. През май членове на националистическия „Български национален съюз“ прекъснаха няколко събития на ЛГБТКИ+ (включително представяне на книга и филмова прожекция в София), като се държаха агресивно и счупиха прозорци на мястото, където се провеждаха събитията. През септември 15-годишен ученик беше нападнат и пребит от по-голям ученик пред очите на много други деца в училищен двор в Пловдив „защото говорил с глас на обратен“. Пострадалият беше приет в интензивно отделение с мозъчно сътресение и наранявания по главата.

На 30 октомври ЛГБТКИ+ организации сигнализираха, че около 10 души, начело с Боян Станков-Расате, кандидат за президент и лидер на „Български национален съюз–Народна демокрация“, са нахлули в общностния ЛГБТКИ+ център „Рейнбоу Хъб“ по време на събитие, ударили служител в лицето, изрисували със спрей врати и стени и изпочупили оборудване. На 3 ноември властите арестуваха Расате, който отрече да е участвал в нападението, след като Централната избирателна комисия свали имунитета му като участник в избори. На Расате му бе предявено обвинение в хулиганство и нанасяне на телесна повреда, извършени с „изключителна дързост и незачитане на демократичните устои на държавата“. Към декември разследването беше в ход.

През март политическата партия „Вътрешна македонска революционна организация“ (ВМРО), част от управляващата коалиция към онзи момент, публикува позиция, в която обяви страната за „зона без ЛГБТКИ-пропаганда“.

Според ЛГБТКИ+ НПО съдилищата са отсъждали срещу правото на еднополови партньори да получават защита от домашно насилие, тъй като по закон понятието „съпружески“ се приема като приложимо само по отношение на сключили брак лица, които юридически не могат да бъдат от един и същи пол. Комисията за защита от дискриминация съобщи, че е била сезирана с много малко случаи (три до месец септември) по признак сексуална ориентация.

Фондация „GLAS“ отбеляза увеличаване на търпимостта към ЛГБТКИ+. През март социологическа агенция представи изследване, възложено от „GLAS“, според което 6,4% от анкетираните биха гласували безусловно на предстоящите избори за политическа партия, която подкрепя правата на

ЛГБТКИ+, а други 34,8% не биха имали нищо против да гласуват за такава партия, ако харесват възгледите ѝ и по други теми.

В доклад на Агенцията на ЕС за основните права от май 2020 г. се посочва, че близо 30% от ЛГБТКИ+ хората са се сблъскали с дискриминация на работното място, а близо 40% от тях не са съобщили за това в полицията поради страх от дискриминация. В проучване от март 2020 г. на неправителствените организации „Сингъл Степ“ и „Билитис“ се съобщава, че 83% от ЛГБТИКВ+ студентите са преживели хомофобски обиди, 70% са били подложени на тормоз, 34% са били подложени на физическо насилие, а 19% – на нападение, като 50% от тях никога не са съобщавали за инцидентите на властите.

Според много здравни специалисти състоянието „ЛГБТКИ+“ е заболяване. Общата стигма, свързана със сексуалната ориентация и половата идентичност, често водеше до отказ на здравни услуги, особено на транссексуални лица. Неправителствени организации се оплакаха, че повечето политически партии в Народното събрание, министрите и общинските власти не желаят да участват в диалог по проблемите на ЛГБТКИ+ и свързаните с тях политически въпроси.

Неправителствени организации призоваваха правителството да прекрати терапията за нормализиране на интерсексуалните деца, финансирани от Националната здравноосигурителна каса (НЗОК), със съгласието на техните родители.

През март гражданското отделение на Върховния касационен съд, което беше сезирано с искане за тълкуване на закона и за произнасяне относно това дали транссексуалните лица имат право на правна промяна на биологичния си пол, се обърна към Конституционния съд с молба да поясни дали определението за „пол“ според Конституцията включва също отделни психологически или социални аспекти, различни от биологичния аспект. През октомври Конституционният съд постанови, че понятието „пол“ в Конституцията е възприето единствено в неговия биологичен смисъл, основан на бинарния пол, и че половото самоопределение е основателна причина за промяна на правния статус на пола само в случаите, свързани с интерсексуални лица. В решението е констатирана законодателна празнина по отношение на правната промяна на биологичния пол и не се дават конкретни указания на Върховния касационен съд как да процедира при постановяване на решението му.

Раздел 7. Права на работещите

а. Свобода на сдружаване и право на колективно трудово договаряне

Законът дава на работещите правото да образуват и членуват в независими профсъюзи, да се договарят колективно и да провеждат законни стачки. Законът забранява дискриминацията срещу синдикатите, предвижда възможността работещите да получат до шест месечни работни заплати като обезщетение за незаконно уволнение и урежда правото на служителя да иска възстановяване на работа при такова уволнение. Работници и служители, които твърдят, че са дискриминирани въз основа на синдикално членство, имат право да подават жалби пред Комисията за защита от дискриминация. Според Конфедерацията на независимите синдикати в България, въпреки конституционното признаване на правото на сдружаване законът не осигурявал защита на това право, което възпрепятства спорещите страни да търсят правна защита в административния съд. През ноември медицински работници протестираха пред болница „Света София“ срещу уволнението на главната медицинска сестра на болницата Веселина Ганчева, като твърдяха, че тя е била уволнена заради „синдикална дейност и защита на трудовите права на работещите в болницата“. Според репортажи в пресата Ганчева е петият член на Синдиката на българските медицински специалисти, който е уволнен от създаването на синдиката през 2019 г.

Налице са някои ограничения на тези права. Законът забранява на служителите в системата на МВР и съдебната власт да членуват в национални синдикални федерации. Когато работодатели и профсъюзи постигнат колективно споразумение на отраслово ниво, те трябва да получат съгласието на министъра на труда и социалната политика, за да важи то за всички предприятия в отрасъла. Законът забранява на повечето държавни служители да участват в колективно договаряне. Законът също така забранява на служителите на Министерството на отбраната, Министерството на вътрешните работи, Държавна агенция „Разузнаване“, Националната служба за охрана, съдилищата, прокуратурата и следствието да стачкуват. Тези служители имат възможност да заведат дела срещу държавата за обезпечаване на процедурна гаранция в защита на своите права.

По закон останалите държавни служители имат право на стачка, с изключение на онези от тях, които заемат висши ръководни длъжности, но

само в случаите, когато най-малко 50 на сто от работещите подкрепят стачката. Освен това законът ограничава възможността на работещите в транспорта да организират свои административни дейности и да формулират собствени програми. Синдикатите заявиха, че законовите ограничения върху правото на стачка и липсата на наказателна отговорност за работодатели, които нарушават правото на сдружаване на своите работници, са в противоречие с конституцията.

Властите не винаги зачитаха свободата на сдружаване и правото на колективно договаряне. Синдикатите продължиха да съобщават за случаи на възпрепятстване, тормоз и сплашване на работници и служители от страна на работодателите, включително чрез преместване, уволнение и понижаване в длъжност на синдикални лидери и членове. Освен това синдикатите твърдяха, че някои работодатели са договаряли с отделни работници условия, подобни на тези, съдържащи се в съответния колективен трудов договор, за да подкопаят синдикализма и да обезкуражат работещите да членуват в синдикат. Конфедерацията на независимите синдикати в България (КНСБ) обвини работодателите в „дъмпинг“ на синдикатите чрез договарянето на по-добри условия с работници, които не са членове на синдикатите. През януари от Автономната работническа конфедерация твърдяха, че ръководството на дружеството за градски транспорт във Варна е криело колективния трудов договор от служителите на дружеството и членовете на синдикатите. Правителството не прилагаше ефективно трудовото законодателство, а наказанията за нарушения не бяха съизмерими с тези по други закони, свързани с лишаването от граждански права. При наказания за дискриминация се налагат по-ниски глоби, отколкото при наказания за нарушение на трудовото право. Законът не предоставя ефективна защита срещу намеса на работодатели в синдикалната дейност. Правителството не прилагаше ефективно трудовото законодателство, а санкциите за нарушения не бяха съизмерими с тези по други закони, свързани с лишаване от граждански права. Санкциите за дискриминация предвиждат по-ниски глоби от тези за нарушения на трудовото законодателство. Законът не осигурява ефективна защита срещу намесата на работодателите в дейността на трудовите съюзи. Съдебните и административните процедури бяха адекватни при уреждането на иски.

б. Забрана за принудителен или задължителен труд

Законът забранява всички форми на принудителен или задължителен труд, но властите не прилагаха закона ефективно. Наказанията за нарушения бяха съизмерими с тези за други тежки престъпления, но държавата не разполагаше с ресурси, за да се справи с нарастващия брой случаи на международен трафик на хора с цел трудова експлоатация. Освен това длъжностните лица от инспекторите по труда не разполагаха със законови правомощия и достатъчна подготовка, за да установяват и преследват случаи на принудителен труд. Неправителствени организации критикуваха държавните институции, че не установяват и преследват случаи на тежка трудова експлоатация, а вместо това съсредоточават работата си върху нарушения на трудовото законодателство, за които се налагат административни санкции. Чрез Националната комисия за борба с трафика на хора и съответните местни комисии държавата проведе кампании за превенция на принудителния труд и обучения за магистрати, служители от правоприлагащите органи и доброволци. Правоприлагащите органи не разполагаха с достатъчен капацитет за разследване на случаи на принудителен труд, а разследванията отнемаха продължително време.

Имаше сигнали за семейства и престъпни организации, които подлагат деца на принудителен труд (вж. точка 7(в)). Националната комисия за борба с трафика на хора съобщи, че до ноември е получила 11 жалби за трудова експлоатация, какъвто бе приблизителният брой на жалбите и през 2020 г.), но с по-голям брой жертви, експлоатирани извън страната. Жертвите на трафик с цел трудова експлоатация често бяха от ромски произход (предимно ромски деца) или от селски райони. Трафикантите експлоатираха ромски деца чрез принудителна просия и джебчийство, а други жертви бяха експлоатирани в селското стопанство, строителството, хотелиерството и сектора на услугите.

Вж. Доклад относно трафика на хора на Държавния департамент, поместен на: <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

в. Забрана на детския труд и минимална възраст за наемане на работа

Законът забранява всички най-тежки форми на детски труд. По закон минималната възраст за наемане на работа е 16 години, а минималната възраст за извършване на опасен труд – 18 години. За да наемат на работа деца на възраст под 18 години, работодателите трябва да получат разрешение от Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“. Работодателите могат да наемат деца на възраст под 16 години със специално разрешение за лека работа, която не е опасна или вредна за развитието на детето и не пречи на неговото образование или обучение.

Властите ефективно прилагаха законите, уреждащи детския труд. Наемането на деца без разрешително за работа е престъпление, но не представлява тежко престъпление и се наказва с глоба и до една година лишаване от свобода. Наказанията за най-тежките форми на детски труд обаче са съизмерими с тези за останалите тежки престъпления. Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ като цяло беше ефективна в извършването на проверки на условията на труд в дружествата, кандидатстващи и получили разрешение за наемане на деца, както и при прилагането на санкции по отношение на детския труд във формалния сектор. От инспекцията отчетоха 71% увеличение на законната заетост на деца. През 2020 г. инспекцията разкри 180 случая на деца, наети на работа без разрешително, което представлява намаление с близо 24 % спрямо 2019 г.

Последната национална програма за премахване на най-тежките форми на детски труд изтече в края на 2020 г.; до края на годината нова програма все още не беше одобрена от правителството.

Неправителствени организации продължиха да съобщават за експлоатация на деца в някои отрасли (особено в малки семейни магазини, текстилното производство, ресторанти, строителство и продажба на периодични издания), както и от организираната престъпност – предимно за проституция, джебчийство и разпространение на наркотици. Децата в уязвимо положение (особено ромските деца) бяха изложени на вредна и експлоататорска работа в неформалната икономика, основно в селското стопанство, строителството и сектора на услугите.

г. Дискриминация във връзка със заетостта и професиите

При наемане на работа и избор на професионално поприще законът забранява дискриминацията въз основа на националност, етническа принадлежност, пол, сексуална ориентация, раса, цвят на кожата, възраст, социален произход, език, политически и религиозни убеждения, членство в синдикати и граждански организации, семейно положение, умствени или физически увреждания. Въпреки че властите в повечето случаи прилагаха закона ефективно, при наемане на работа и избор на професия във всички сектори на икономиката се наблюдаваха случаи на дискриминация въз основа на пол, сексуална ориентация, увреждания и малцинствена принадлежност. Комисията за защита от дискриминация съобщи, че през годината е получила жалби за дискриминация, свързани с членство в синдикати и наемане на работа на лица с увреждания, като се позова на примери, при които работодателите са отказали да назначат служител въпреки успешното приключване на първоначалните процедури по наемане, след като разбрали, че лицето има увреждане.

Властите финансираха програми за насърчаване на работодателите да преодолеят стереотипите и предразсъдъците при наемането на работа на представители на групи в неравностойно положение (например хора с увреждания), както и програми за целесъобразно приспособяване на работното място и обучение. Властите ефективно прилагаха закона, а санкциите за нарушения бяха съизмерими със законите, свързани с гражданските права.

По закон от Министерството на вътрешните работи, Държавна агенция „Национална сигурност“ и Държавна агенция „Технически операции“ се изисква да заделят 1% от административните си длъжности за лица с увреждания. Прилагането на това изискване обаче беше незадоволително, а ведомствата не бяха мотивирани да наемат лица с увреждания, като се аргументираха с недостъпна инфраструктура, с липса на достатъчно средства за преустройство на работните места и с ниска квалификация на кандидатите. Сдружение „Център за независим живот“ и други НПО критикуваха системата за оценяване на хора за това, че ги освидетелства въз основа на степента на увреждане и така на практика лишава от възможност да бъдат наети мнозина от тях, които са в състояние да работят. Според НПО „Център за либерални стратегии“ установяването на квоти за наемане на лица с

увреждания не подпомагаше ефективно тяхната реална заетост, тъй като работодателите се съсредоточават върху това да отметнат за изпълнено изискването и да назначат лице с удостоверено увреждане, което обаче не се нуждае непременно от приспособяване на работното място.

Неправителствената организация разкритикува правната рамка за това, че предоставя стимули за работодателите, но пренебрегва практическата подкрепа – например осигуряване на транспорт или лична помощ на работното място – за хората с увреждания, които желаят да си намерят работа.

Законът изисква равно заплащане за еднакъв труд. По данни на Националния статистически институт (НСИ) мъжете са получавали 13,7% по-високо възнаграждение от това на жените. В резултат на разликата в заплащането на мъжете и жените, по данни на НСИ жените са получавали 23,7% по-ниски пенсии. Жените продължиха да бъдат обект на дискриминация при достъп до пенсионни придобивки и пенсиониране. Възрастта, на която жените и мъжете добиват право на пълна или частична пенсия, не бе една и съща, също както законоустановената пенсионна възраст. По данни на Комисията за финансов надзор мъжете са натрупали с осем процента повече средства по партидите си за задължителна втора допълнителна пенсия.

Дискриминацията срещу малцинствата на работното място продължаваше да представлява проблем. Намирането на работа ставаше по-трудно за ромите поради всеобщото недоверие към тях, съчетано с ниското им средно ниво на образование. По данни на НСИ 66,2% от ромите са живели в бедност в сравнение с 29,5% от турците и 17,8% от етническите българи.

д. Приемливи условия на труд

Закони за заплатите и работното време: Законът определя минимална работна заплата за страната (във всички сектори на икономиката), която е по-висока от официалната линия на бедност, определена от държавата. През август правителството промени методологията за определяне на официалната линия на бедност, което доведе до 12-процентно увеличение на оценката за 2022 г. През май Националният статистически институт съобщи, че 23,8% от населението живее под прага на бедност.

Министерството на труда и социалната политика отговаря за прилагането на нормативните изисквания за минималната работна заплата и стандартната

работна седмица. Инспекторите по труда имат правомощия да извършват внезапни проверки и да налагат санкции, но броят на инспекторите беше недостатъчен, за да осигурят привеждането в изпълнение на изискванията. През 2020 г. от „Главна инспекция по труда“ съобщиха, че случаите на неизплатени заплати са намалели с 38% в сравнение с предходната година. Инспекцията твърди, че правомощието ѝ да образува производство по несъстоятелност срещу работодатели, които дължат заплати за повече от два месеца на поне една трета от своите служители в продължение на три години, спомогнало за ефективното прилагане на коректното изплащане на заплатите. През 2020 г. инспекторите по труда принудиха работодатели да изплатят 5,5 млн. лв. от общо 10,8 млн. лв., установени като дължими за неизплатени заплати. През май КНСБ съобщи, че е получила многобройни оплаквания за работодатели, които незаконно наказват работниците чрез намаляване на заплатите им за нарушения, свързани с работата.

Законът забранява прекомерния задължителен извънреден труд, както и всякакъв извънреден труд за деца под 18 години и за бременни жени. Хора с увреждания, жени с деца на възраст под шест години и лица, които продължават да учат или следват, могат да работят извънредно по искане на работодателя, ако работникът даде своето писмено съгласие за това. Властите ефективно прилагаха законите за минималната работна заплата и извънредния труд, а санкциите за нарушения бяха съизмерими с тези за подобни нарушения. През 2020 г. нарушенията, свързани с полагането на извънреден труд, съставляваха 17% от общия брой нарушения. Най-много нарушения бяха отчетени в търговията на дребно, ресторантьорството и в сградното строителство. Конфедерацията на независимите синдикати в България разкритикува законовата разпоредба за изчисляване на сумираното работно време за период от 12 месеца, като отбеляза, че работодателите злоупотребяват с нея, за да прикриват неплатен извънреден труд.

Безопасност и здраве при работа: Стандартите за безопасност и здраве при работа (БЗР) са целесъобразни с основните отрасли, а експертите по БЗР активно идентифицираха опасните условия и отговаряха на оплакванията на работниците във връзка с БЗР. Чрез националната програма за безопасност на труда на работниците се предоставя право на здравословни и безопасни условия на труд. Всяка година правителството приема програма, в която се определят неговите цели и приоритети в областта на безопасността и здравето при работа.

Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ (с 28 териториални дирекции) отговаря за контрола и прилагането на изискванията за безопасност и здраве при работа. От всички нарушения, установени от инспекцията, 51,9 % бяха свързани с изискванията за безопасност и здраве при работа. По данни на изпълнителната агенция нейните дейности по инспекция през предходните няколко години са довели до увеличаване на процента на спазване на изискванията до 94% от всички проверени дружества. Властите като цяло прилагаха законите за безопасност и здраве при работа, а санкциите за нарушенията бяха съизмерими с тези по други подобни закони. Най-много нарушения бяха отчетени в строителния сектор, както и в търговията на дребно, ресторантьорството, растениевъдството, животновъдството и ловната дейност.

Условията в редица сектори (като строителство, минно дело, химическа промишленост и транспорт) продължиха да представляват риск за работниците. Броят на трудовите злополуки, регистрирани през първите шест месеца на годината, се е увеличил с 5% в сравнение със същия период на 2020 г. Нарушенията в търговията на дребно бяха най-честите причини за трудови злополуки. Властите стриктно прилагаха закона, задължаващ дружествата да извършват оценка на риска за здравето и безопасността при работа и да приемат мерки за отстраняване или намаляване на всички установени рискове. Приблизително 95% от дружествата, обект на проверки през 2020 г., са извършили такива оценки на риска, а 98% от тях са имали програми за отстраняване на установените рискове.

Към октомври имаше общо 47 смъртни случая поради трудова злополука, регистрирани през годината в много сектори на икономиката, в сравнение с 55 смъртни случая, отчетени от януари до септември 2020 г.

Неформален сектор: Мерките за правна защита и държавните инспекции не обхващаха неформалните работници в сивата икономика, която според Националния статистически институт е съставлявала 21% от БВП на страната през 2019 г. Според проучване на Асоциацията на индустриалния капитал в България, представено през февруари, дялът на недекларирания труд в страната е намалял с 41,4% през предходните 10 години. По време на двумесечното извънредно положение поради COVID-19 през 2020 г. законът даваше възможност на работодателите да прилагат режим на дистанционна работа и работа от дома и им разрешаваше да принуждават работниците да

използват половината от полагащия им се годишен отпуск. По закон също така бе отменена забраната за извънреден труд за работниците и държавните служители, подпомагащи системата на здравеопазването и полицията.